

aikojen paras tilanne, ja toisilla taas tilanteen rauhoittumisenkaan ei tuonut helpotusta. Sama pätee myös eri työntekijäryhmiin työmarkkinoilla.

Korona-aika nopeutti talouden ja työelämän rakenteiden murrosta. Tuotantoprosessit digitalisoituivat entistä nopeammin ja etätöystä tuli normi asiantuntija-aloille. Toisaalta talouden rakennemuutosta ovat viivästyttäneet voimakkaat elvytys- ja tukitoimenpiteet, jotka hidastavat nk. luovaa tuhoa. Jos tukitoimet ovat voimassa liian kauan, ei yrityksillä ole kiirettä aloittaa toimintaansa täydessä mitassaan, millä voi olla seurausvaikutuksia laajemminkin muihin yrityksiin alihankintaketjujen kautta.

1. Talouden elvytys ennätysellistä

Odotukset pandemian vaikutuksista talouteen ja sitä kautta työmarkkinoille olivat alkuvaiheessa hyvin pessimistiset. Kaikki taloudellisia ennusteita laativat tahot ennakoivat vielä keväällä 2020, että BKT tulisi alenemaan 5–15 prosenttia sinä vuonna. Talouden aktiviteetin näin voimakkaalla pudotuksella olisi ollut merkittävästi suurempia vaikutuksia työllisyyteen kuin mitä lopulta toteutui, ja vaarana olisi ollut työttömyyden voimakas ja äkillinen kasvu.

Näiden pelkojen vuoksi hallitus ja työmarkkinaosapuolet tekivät muiden maiden tapaan nopeita ratkaisuja tilanteen pelastamiseksi. Tällaisia pelastustoimia olivat esimerkiksi yhteistointalakiin tehty muutos työntekijöiden lomautusten ja irtisanomisten nopeuttamisesta, työnantajien työeläkevakuutusmaksujen määräaikaista alentamisesta 2,6 prosenttiyksiköllä (1.6.–31.12.2020), työttömyysetuuksien karenssipäivien leikkaamisesta, työmarkkinatuen laajentamisesta koskemaan yrittäjiä, sekä yksityisille työttömyyskassoille myönnetystä valtionavuis-

ta. Valtio vahvisti myös kuntien taloutta ja työllisyyden ylläpitoa kasvattamalla valtionosuuksia sekä kuntien osuutta yhteisöveron tuotosta.

Myös yrityksiä tuettiin voimakkaasti, aluksi Business Finlandin kautta innovaatiotukien muodossa ja sitten kustannustukien avulla. Valtion myöntämät kustannustukipaketit yrityksille ulottuivat aina vuoden 2022 kesäkuulle saakka (kaikkiaan 6 tukipakettia). Lisäksi valtio lainotti yrityksiä sekä myönsi vakuuksia ja vientitakuuta miljardien eurojen edestä. Yrityksille myönnettiin myös lisäaikaa arvonlisäverojen tililykseen ja yhtiöiden konkurssilakia kiristettiin siten, että konkurssiin hakemista rajoitettiin määräaikaikaisella lakimuutoksella 1.5.2020–31.1.2021 yritysten elinkaaren pidentämiseksi.

Eri maiden historiallisestikin merkittävän suuruiset kansalliset tukitoimet sekä EU:n sisämarkkina-alueilla päätetyt elvytysvälineet pelastivat kansantaloudet globaalin taantuman polulta samalla kun elinkeino- ja liikkumisrajoituksia jouduttiin toimeenpanemaan. Suomen BKT ja työllisyys eivät lopulta heikentyneet pelätystä määrin. Kansantuote aleni vuonna 2020 vain 2,3 prosenttia, mikä selittyy osin myös elinkeinorakenteella, joka ei ole yhtä palveluvaltainen kuin esim. Ruotsin. Vaikka Ruotsissa liikkumis- ja elinkeinorajoitukset olivat Suomea vähäisemmät, putosi BKT siellä 2,9 prosenttia edellisvuodesta.

Yhtään liioittelematta voidaan kuitenkin sanoa, että pandemialla oli erittäin suuri vaikutus työmarkkinoille – monessakin mielessä. Irtisanomisia ja etenkin lomautuksia koettiin lyhyessä ajassa ennätysmäärä. Pandemian aaltojen tahdissa työllisyys nousi ja laski, ja tuotti sitkeää epävarmuutta työsuhteille. Varovaisuus näkyy yhä siinä, että poikkeuksellisen suuri osa avoimista työpaikoista tarjoaa osa- ja määräaikaista työsuhteita ja varsinkin vuokratyö on lisääntynyt huomattavan paljon.

2. Koronakriisin aiheuttama työttömyys

2.1 Lomautettuja ennätyksellisen paljon

Lomautettujen määrään vaikutti yhteistoimintalakiin (yt-laki) nopealla aikataululla työmarkkinajärjestöjen keskinäisellä sopimuksella tehty muutos, joka antoi työnantajille mahdollisuuden käydä neuvottelut viidessä päivässä normaalin vähintään 14 päivän sijaan. Lomautusoikeus laajennettiin koskemaan myös määräaikaisia työsopimuksia. Työmarkkinajärjestöt sopivat myös irtisanomisten nopeutetusta menettelystä. Sen mukaan yt-neuvotteluja ei tarvitse käydä lainkaan. Irtisanomisista piti kuitenkin sopia ensin työpaikoilla.

Lomautettujen ja irtisanottujen tilannetta helpotettiin puolestaan työttömyysetuuksien omavastuupäivien poistamisella, jolla vaimennettiin kotitalouksien ostovoiman heikentymis-

tä ja lamakierteen syvenemistä. Koronakriisi kasvatti kotitalouksien säästämisastetta. Ennätyksellinen 5,7 prosentin säästämisaste¹ vuonna 2020 on poikkeuksellisen korkea. Korkeammalla tasolla säästämisaste on ollut viimeksi 90-luvun laman aikana.

Maaliskuun 2020 aikana alkoi 57 000 uutta lomautusjaksoa. Lomautuksia annettiin eniten hotelli- ja ravintola-alalla samoin kuin kuljetus- ja logistiikka-aloilla. Myös vuoden toisella neljänneksellä lomautuksia tapahtui ennätysmäärä. Lomautettujen määrä kasvoi edellisvuodesta kaiken kaikkiaan 65 000 henkilöllä vuonna 2020. Noin puolet lomautetuista lopulta irtisannottiin tehtävistään. Taulukossa 1 on esitetty lomautettujen määrä ammattiryhmittäin vuonna 2020 verrattuna edellisvuoteen. Kuviossa 1 nä-

¹ Säästämisaste on kotitalouksien säästöön jäävän rahan osuus käytettävissä olevista tuloista (Tilastokeskus).

Taulukko 1. Lomautettujen määrä vuonna 2020 ja kasvu vuodesta 2019.

Ammattiryhmä	Henkilöä	Prosenttia
1 Johtajat	945	729 %
2 Erityisasiantuntijat	6 527	688 %
3 Asiantuntijat	6 474	733 %
4 Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	3 522	1265 %
5 Palvelu- ja myyntityöntekijät	17 165	1524 %
6 Maanviljelijät, metsätyöntekijät ym.	192	- 47 %
7 Rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät	7 591	41 %
8 Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	5 525	172 %
9 Muut työntekijät	4 398	394 %
X Ammatteihin luokittelemattomat ryhmät	13 025	1655 %

kyy lomautettujen määrä kuukausittain tammi-kuusta 2020 maaliskuuhun 2022.

Aloilla, joilla irtisanomisia oli suhteellisesti eniten, useat työntekijät työskentelivät määräaikaisilla työsopimuksilla. Näillä aloilla työskentelevät useimmin keski-ikältään nuoremmat henkilöt, kuten opiskelijat, jotka tekevät työtä opintojensa ohessa.

2.2 Työttömyyden kasvu

Työttömyysaste kipusi koronavuonna nopeasti lähes 7,8 prosenttiin, kun se vuonna 2019 oli ollut 6,7 prosenttia. Vuoden 2020 työllisyysaste oli kuitenkin jopa 71,6 prosenttia, eli työllisyysaste laski yhdellä prosenttiyksiköllä edellisvuodesta.

Valtion voimakkailla elvytystoimilla oli siten vaikuttavuutta.

Työttömyys koetteli eri aloja riippuen siitä, mille aloille koronarajoitukset kohdistuivat joko suoraan tai välillisesti. Eniten työttömyys kasvoi nuorten ja ulkomaalaistaustaisten ryhmissä. 15–24-vuotiaiden työttömyysaste kohosi 21 prosenttiin vuonna 2020. Vaikka myös muissa ikäryhmissä työttömyys kasvoi, oli nuorten työttömyys suhteellisesti korkeammalla tasolla johtuen siitä, että opiskelijat menettivät palvelualojen työpaikkoja ja hakivat myös töitä aktiivisesti tilanteessa, jossa rajoitukset vähensivät työpaikkojen määrää.

Naisten ja miesten väliset erot työttömyydessä eivät olleet merkittäviä. Aloilla, joissa irtisa-

Kuvio 1. Lomautetut 1/2020–3/2022, henkilöä (kausitasoitettu)

nomisia tapahtui eniten (kuljetus-, ravintola- ja hotellitoimiala), alat yhteenlaskettuna työttömyysvaikutusten sukupuolijakauma on varsin tasainen. Vaikka ammatit ovat vahvasti sukupuolittuneet Suomessa, on palvelusektorilla kuitenkin sekä naisia että miehiä toisin kuin teollisuudessa, joka on hyvin miesvaltainen. Koronataantumassa työttömyys kasvoi nimenomaisesti palvelusektorilla, toisin kuin yleensä talouden taantumissa, jolloin työttömyys kasvaa vientiteollisuudessa.

Pahiten työttömyydestä kärsivät kuitenkin ulkomaalaistaustaiset, koska työllistyminen on heidän kohdallaan myös vaikeampaa, kun talous lähtee kasvuun. Ulkomaalaiset työskentelevät tavallisimmin ravintola-alalla, kuljetus-, siivous- ja puhtaanapito-alalla sekä henkilökohtaisissa palveluissa. Kun näiden palvelujen kysyntä romahtaa, se koskee suhteellisesti enemmän juuri ulkomaistaustaisen työvoiman korkeampaa työttömyyttä kantaväestöön verrattuna.

Kun katsotaan työttömiksi joutuneiden koulutustasoa, voidaan havaita, että työttömät olivat useimmiten matalasti koulutettuja. Koronarajoitusten ja kulutuskysynnän muutosten aiheuttama työttömyys kasvoi eniten työtehtävissä, joissa ei vaadita korkeaa koulutusta. Esimerkiksi julkisen sektorin työpaikat olivat suojassa irtisanomisilta, ja näissä tehtävissä suuri osa työntekijöistä on korkeasti koulutettuja. Näihin kuuluvat kuntien sote-palvelut, koulutus sekä asian- tuntijatehtävät.

3. Työttömyyden pitkäaikaisvaikutukset

Erityisen huolestuttava tilanne työmarkkinoilla tällä hetkellä on pitkäaikaistyöttömyys, joka ei vähene, vaikka työvoiman kysyntä on kasvanut

avointen työpaikkojen myötä ennätysellistä tahtia. Kuviossa 2 esitetään yli vuoden sekä yli kaksi vuotta työttömänä olleiden henkilöiden määrät 2006–2022 maaliskuuhun saakka. Koskaan aiemmin avoimia työpaikkoja ei ole ollut yhtä paljon kuin nyt. Alkuvuodesta 2022 avoimia työpaikkoja oli arviolta 350 000. TE-toimistoihin ilmoitetaan vähän reilut 40 prosenttia avoimista työpaikoista. Samaan aikaan työttömiä työnhakijoita oli TE-toimistoissa kirjoilla n. 250 000. Työmarkkinoilla on selvästi kohtaanto-ongelmaa, eli työttömänä on samojen alojen työnhakijoita kuin avoimissa työpaikoissa tarvittava ammattiosaaminen.

Selvästi työmarkkinoilla on myös työvoimapulaa, eli työvoiman kysyntä tietyissä ammateissa on suurempaa kuin työvoiman tarjonta. Tällaisia aloja TEM:n tuoreimman ammattibarometrin (TEM 2022a) mukaan ovat sote-alan ammatit sekä varhaiskasvatuksen ja opetusalan ammatit. Ammattibarometri osoittaa myös, missä ammateissa on ylitarjontaa, ja myös tämä muodostaa työmarkkinoille ongelman. Näissä ammateissa työttömyyden riski on suuri.

Työvoimapulan ja kohtaanto-ongelman lääkkeet ovat erilaiset. Työvoimapulan ratkaisuna on ammatillinen liikkuvuus eli koulutuspaikkojen lisääminen aloille, joissa työmarkkinoilla on ylikysyntää. Kohtaanto-ongelman ratkaisut liittyvät alueelliseen liikkuvuuden lisäämiseen, työnvälityksen tehostamiseen ja kannustinongelmien purkamiseen.

Kun arvioidaan taantumien pysyväisluonteisia vaikutuksia työllisyyteen makrotasolla, ilmiöön viitataan hystereesi-termillä. Pitkäaikaisvaikutusten ennustamiseen ei riitä nykyhetken tilanteen ymmärtäminen, vaan keskeistä on tarkasteltavan systeemin aiempi kehityskulku ja käyttäytyminen. Työmarkkinoihin sovellettuna se merkitsee, että työllisyyskehityksen ennusta-

miseen eivät riitä tiedot avoimien työpaikkojen ja työttömien työnhakijoiden määrästä, työllisyyspalveluista, palkoista tai muista työmarkkinoiden tilannetta kuvaavista ominaisuuksista. Olennaista on lisäksi se, kuinka kauan työttömät ovat olleet työttöminä, sillä työhön paluu onnistuu helpommin lyhyen kuin pitkän työttömyysjakson jälkeen. (Kiema 2021; TEM:in alueelliset työttömyysluvut)

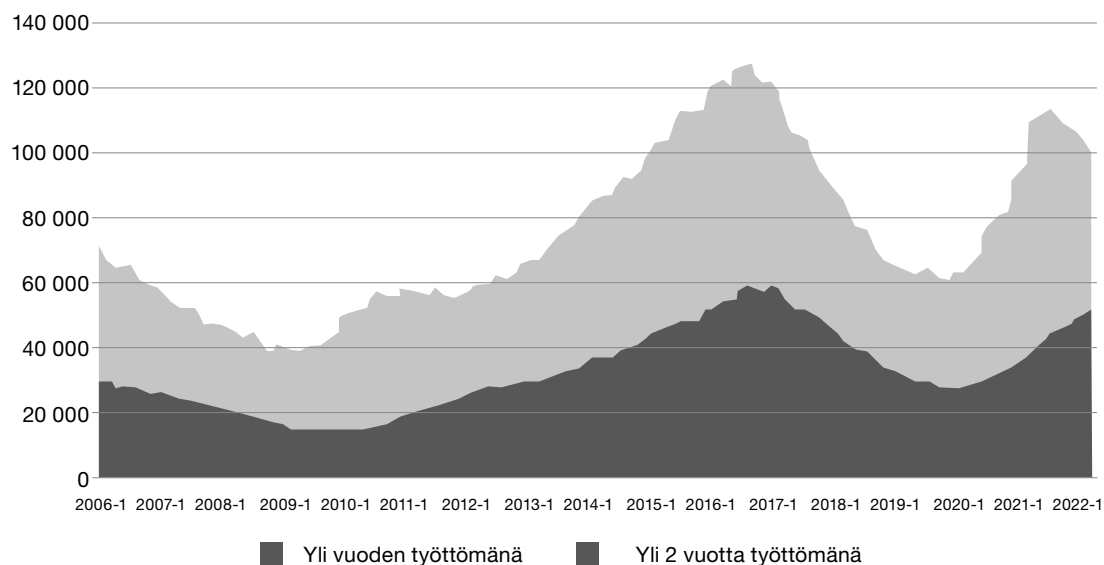
Suomen työmarkkinoita vaivasi pitkä ja sitkeä työttömyys 90-luvun laman jälkeen. Työttömyysaste nousi 3,2 prosentista vuonna 1990 ensin 6,6 prosenttiin ja huipentui vuonna 1995 16,6 prosenttiin, josta se laski alle 10 prosenttiin vasta vuonna 2000 (silloin 9,8 %). Työttömyyden pitkä varjo ulottui ylisukupolviseksi siten, että työttömien vanhempien lapsilla oli suurempi todennäköisyys joutua työttömiksi ja heidän työ-

tulonsa työuran aikana ovat keskimääräistä matalammat.

Finanssikriisissä eikä sen jälkimainingeissaakaan työttömyysaste ei ylittänyt 10 prosenttia minään vuonna. Myös finanssikriisin aikaan Suomessa elvytettiin voimakkaasti lähinnä verokevennyksin ja kuntien työllisyyttä ylläpitäen valtionosuuksien nostolla ja yhteisöveron kuntaosuutta kasvattamalla määräraikaisesti 10 prosenttiyksiköllä.

Työttömyyden torjunta on tärkeää myös mikrotason vaikutusten vuoksi. Pitkäaikaiseksi muuttuessaan työttömyys lisää syrjäytymistä ja johtaa monesti siihen, että töihin paluu ei enää onnistu sitten kun töitä on jälleen tarjolla. Tutkimusten mukaan uudelleen työllistyminen on helpointa kolmen ensimmäisen työttömyyskuukauden aikana (TEM).

Kuvio 2. Pitkäaikaistyöttömät työttömyyden keston mukaan kuukausittain 2006/1–2022/3, henkilöä

Työttömyys jättää pidempiaikaisen vaikutuksen henkilön työllistymismahdollisuuksiin sekä tulevaan ansiokehitykseen. Tutkimukset osoittavat, että henkilöillä jotka ovat jääneet työttömiksi on suurempi riski joutua työttömäksi uudelleen. Työttömyyden kokeneilla henkilöillä on lisäksi työn saatuaan pienempi palkka ja tekevät tunneissa laskettuna keskimäärin vähemmän työtä verrattuna henkilöihin, joilla ei ole työttömyysjaksoja (Couch ja Placzyk 2010).

Koko työuralle työttömyysjaksot merkitsevät siis tulojen heikompaa kehitystä verrattuna ehjiin työuriin. Yhtäältä vaikutus tulee siitä, että tuntipalkka on matalampi ja toisaalta siitä, että työttömyysjaksot ovat todennäköisemmin toistuvia, jolloin tehtyjen työtuntien määrä jää kokonaisuudessaan pienemmäksi (Eliason ja Storrie 2006).

4. Talouden rakennemuutos vaikuttaa työmarkkinoihin

Taantumat vaikuttavat talouskasvuun ja elinkeinorakenteeseen myös pitkällä tähtäimellä. Koronakriisissä tuli esiin yritysten globaalien tuotantoketjujen katkeaminen komponenttipulan, toimitusvaikeuksien sekä kansainvälisten logistiikka-ketjujen haavoittuvaisuuden vuoksi. Nämä vaikeudet ovat johtaneet siihen, että tuotannon palauttaminen aiemmalle tasolle ei kysynnän palaututtua enää olekaan helppoa. Investointien vähäisyys taantuman tai laman aikana saattaa näkyä pääomakannassa pitkänkin aikaa jälkikäteen (Kiema 2021).

Irtisanomiset ja lomautukset laittoivat työvoimaa sulun ja rajoitusten piiriin kuuluvilta aloilta liikkeelle muihin ammatteihin ja töihin. Tämä tulee selvästi näkyviin siinä, että yritystoiminnan palauttaminen entiselleen näillä aloilla

on nyt vaikeaa työvoimapulan vuoksi. Muutoinkin näyttää siltä, että korona-aikana työvoimalla oli aikaa pohtia työuraansa kokonaisvaltaisemmin, mistä oireena syntyi erityisesti anglosaksisissa maissa tunnettu *the great resignation* -ilmiö.

Suomessa tämä ilmiö ei ole näkyvässä laajoina irtisanoutumisaaltoina joiltain tietyiltä aloilta. Enemminkin työpaikkojen vaihdot liittyvät työllistymismahdollisuuksien lisääntymiseen sitä kautta, että työvoiman kysyntä kasvoi monilla aloilla. Samalla kun työllisyys lähti voimistuvaan kasvuun vuoden 2020 lopulla, myös työttömyys alkoi kasvaa johtuen piilotyöttömyyden vähenemisestä. Työvoiman ulkopuolella olevat näkivät uusia työmahdollisuuksia ja ilmoittautuivat työnhakijoiksi työmarkkinoille. (Työllisyyskatsaus, TEM 2022b)

Suomen työmarkkinoiden kireää tilannetta kärjistää väestön ikääntyminen ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien suuri määrä. Joka vuosi työmarkkinoilta siirtyy vanhuuseläkkeelle yli 10 000 ihmistä enemmän kuin nuoria tulee työmarkkinoille (Tilastokeskus). Työikäisen väestön määrää vähentää vielä nopeammassa tahdissa työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen. Vuosittain 15 000–20 000 työikäistä siirtyy työkyvyttömyyden takia pois työvoimasta (ETK). Kaksi suurinta työkyvyttömyyttä aiheuttavaa sairautta ovat mielenterveyden ongelmat sekä tuki- ja liikuntaelinsairaudet. Nuorten työkyvyn varhainen heikkeneminen on kaikkein huolestuttavinta, sillä se heikentää taloudellista huoltosuhdetta.

Kireässä työmarkkinatilanteessa sekä työnantajat että poliittiset päättäjät ovat peräänkuullaneet työperäisen maahanmuuton merkittävää lisäämistä ja työlupahakemusten nopeuttamista käsittelyä. Suomen talouskasvun ja julkisen talouden kestävyuden kannalta on keskeisen

tärkeää uudistaa työvoimahallinnon, koulutusjärjestelmän sekä maahanmuuttoviraston rakenteita ja menettelytapoja työperäisen maahanmuuton kasvattamiseksi. Toisaalta akuuttiin työvoimapulaan nopeampi ja julkisen talouden tasapainon kannalta kaikkein helpoin ratkaisu on ennaltaehkäistä ennenaikaista eläköitymistä ja houkutella vanhuuseläkkeelle jo jääneitä takaisin työmarkkinoille.

Merkittävä syy työvoiman saatavuusongelmiin on myös monet eri puolilla maata toteutettavat suurehkot investoinnit, jotka vaativat työvoimaa. Työvoiman tarve ei tule vähenemään teknologisten investointien myötä, vaan päinvastoin tarve kasvaa tuoreen Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan (Hirvonen ym. 2022). Jos osaavaa työvoimaa ei löydy työttömistä työnhakijoista, on työvoimaa haettava muista yrityksistä tai maan rajojen ulkopuolelta. Kun tilanne on samanlainen useammassa maassa yhtä aikaa, kilpaillaan osaavasta työvoimasta globaalisti.

5. Lopuksi

Koronataantumien vaikutus Suomen kansantalouteen oli lopulta kestoonsa nähden poikkeuksellisen merkittävä monilla tavoin. Koronakriisi poikkeaa oleellisesti aikaisemmista talouden taantumista kuten 90-luvun lamasta ja finanssikriisistä mm. siksi, että taloudella on koronakriisin jälkeen huomattavasti paremmat edellytykset toipua aiempaa nopeammin kriisin syyn poistuttua, koska kriisi ei aiheutunut raha- tai reaalitalouden ongelmista.

Kriisin ansiosta talouden rakennemuutos etenee nopeammin, ja tämä heijastuu myös työmarkkinoille. Rakennemuutosta vauhdittavat ennätysellisen suuret elvytystoimet, joita toteutettiin kansallisilla elvytyspaketeilla ja lisäksi

si poikkeuksellisilla EU-elvytysvälineillä. Näiden pakettien kohdennus erityisesti vihreään siirtymään ja digitalisaation edistämiseen muuttavat myös työvoiman tarvetta ja tarvittavan työvoiman osaamisprofiilia.

Vaikka kriisi aiheutti työmarkkinoilla räjähdysmäisen kasvun etenkin lomautuksissa ja josain määrin myös työttömyydessä, on työvoiman voimakas ja koko maan laajuinen kysyntä kriisin jälkeen yllättänyt. Yhtäältä työmarkkinoilla vallitsee työvoimapula, ja toisaalta ongelmana on sitkeä pitkäaikaistyöttömyys, joka vaijaa yli 100 000 työttömää. Yli kaksi vuotta työttöminä olleita on tullut kymmeniä tuhansia lisää kriisin jälkivaiheessa, eikä näkymä heidän työllistymisestäään ole kovin hyvä.

Myös työn tekemisen tavat ovat peruuttamattomasti muuttuneet koronakriisin seurauksena. Etätyö ja digitaaliset välineet ovat vakiinnuttaneet asemansa. Hyvää kehitystä työmarkkinoilla on myös se, että ihmiset ovat vaihtaneet työpaikkaa poikkeuksellisen vilkkaasti. Tämänlainen liikkuvuus työmarkkinoilla kasvattaa työvoiman tuottavuutta. □

Kirjallisuus

- Couch, K. A. ja Placzek, D. (2010), "Earnings losses of displaced workers revisited", *American Economic Review* 100: 572–589.
- Eliason, M. ja Storrie, D. (2006), "Lasting or latent scars? Swedish evidence on the long-term effects of job displacement", *Journal of Labor Economics* 24: 831–856.
- Hirvonen, J., Stenhammar, A. ja Tuhkuri, J. (2022), "New evidence on the effect of technology on employment and skill demand", Etna working papers no. 93, <https://www.etla.fi/julkaisut/working-papers/new-evidence-on-the-effect-of-technology-on-employment-and-skill-demand/>.
- Kiema, I. (2021): "Hystereesi ja koronakriisin seuraukset", Talousennusteen 31.1.2021 erillisartikkeli. Palkansaajien tutkimuslaitos, <https://labore.fi/julkaisu/hystereesi-ja-koronakriisin-seuraukset-2/>.
- TEM (2022a), Ammattibarometri. Työ- ja elinkeinoministeriön verkkopalvelu, <https://tem.fi/ammattibarometri>.
- TEM (2022b) Työllisyyskatsaus, maaliskuu 2022. Työ- ja elinkeinoministeriö, www.temtyollisyyskatsaus.fi